

Т.С. Пічугіна, д-р екон. наук

Л.Д. Забродська, канд. екон. наук

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ УПРАВЛІННЯ

Досліджено підходи до сутності поняття «інвестиційна діяльність» в економічній теорії та теорії менеджменту, що дозволило визначити основні теоретичні аспекти її змісту та процесу управління на рівні підприємства.

Исследованы подходы к сущности понятия «инвестиционная деятельность» в экономической теории и теории менеджмента, что позволило определить основные теоретические аспекты ее содержания и процесса управления на уровне предприятия.

Approaches to an essence of concept of “investing activities” in economic theory and management theory where studied. It allowed to determine the basic theoretical aspects of its content and process of administration at the enterprise level.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність адаптації до процесів реформування економіки вимагає від підприємств упровадження нових форм модернізації та реконструкції діючих структур. Ці процеси економічного відновлення і зростання забезпечуються у першу чергу за рахунок інвестиційної діяльності, у процесі якої реалізуються довгострокові стратегічні цілі підприємств. Дослідження сутності поняття «інвестиційна діяльність» дасть змогу вдосконалити підходи до управління процесом вкладання коштів, привести їх у відповідність до вимог реорганізації об'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення інвестиційної діяльності традиційно знаходилися у центрі уваги економічної науки. Значний внесок в теорію інвестування зробили такі відомі вчені-економісти, як М. Марковіць, Ф. Модільяні, М. Мілер, П. Массе, Дж. Кейнс, Д. Хайман, П. Самюелсон, В. Нордгауз, Дж. Кендрік. Безпосередньо проблеми активізації інвестиційної діяльності на рівні підприємства досліджено в розробках Б. Губського, А. Пересади, Т. Майорової, В. Федоренко, М. Денисенка, О. Ястремської, Н. Хрущ, М. Чорна та ін. У працях цих учених досліджено загальні принципи формування інвестиційної політики та інвестиційного портфеля інвестиційних рішень, методи оцінки ефективності інвестування, які застосовуються в ринковій економіці та

є найбільш доцільними для підприємств. Усе це зумовило актуальність теми дослідження.

Мета та завдання статті. Метою статті є уточнення основних теоретичних аспектів сутності поняття інвестиційної діяльності та основ управління нею на підприємстві. Для досягнення мети необхідним є виконання наступних завдань: дослідити різні підходи до визначення сутності інвестиційної діяльності підприємства; сформулювати основні аспекти інвестиційної діяльності, що характеризують цю категорію; визначити зміст управлінського аспекту інвестиційної діяльності підприємства; розробити модель системи інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з визначальних умов успішного функціонування та розвитку підприємств на всіх стадіях життєвого циклу виступає така найважливіша складова господарювання, як інвестиційна діяльність, ефективність якої багато в чому визначається вмінням використовувати сучасні методології управління. Велике значення інвестиційної діяльності та суттєві соціально-економічні реформи, що відбуваються в Україні, потребують удосконалення наявної теоретичної бази для визначення сутності, особливостей та різних аспектів управління інвестиційною діяльністю на підприємствах.

Теоретичне обґрунтування концептуальних і методичних засад інвестування на мікрорівні та побудова ефективної системи його управління вбачається неможливими без з'ясування семантики такого базового поняття, як інвестиційна діяльність. Незважаючи на наявність значної кількості ґрунтовних праць, узгодженість думок науковців у вказаній предметній галузі наразі відсутня.

Аналізуючи зміст наукових статей, опублікованих у провідних економічних журналах і збірниках наукових праць, можна звернути увагу на те, що розглядаються лише окремі аспекти інвестиційної діяльності, а саме: джерела, чинники нагромадження інвестиційних ресурсів, структура їхнього використання, оптимізація структури, сфери інвестиційної діяльності, визначення інвестиційної привабливості об'єктів і тощо.

Так, А. Білий, говорячи про стан інвестиційної діяльності, веде мову лише про такий її аспект, як виділення «отдельных технологических объектов... для внедрения инвестиций» [1, с. 10]. Очевидно, інвестиційна діяльність не може обмежуватися виділенням об'єктів інвестування, оскільки головним тут є не виділення об'єктів, а мобілізація інвестиційних ресурсів. До того ж необхідно їх ефективно використати, щоб реалізувати мету інвестування. Мацука В. вважає, що «...инвестиционная деятельность играет ключевую роль в системе современных... экономических отношений и оказывает значительное

влияние ...на экономическое развитие всех стран и регионов мира» [2, с. 421]. Проте позиція цього вченого щодо сутності інвестиційної діяльності також зводиться до інвестування, що досить звужує зміст поняття.

Соколов М., виділяючи «ряд важливих загальних закономірностей в інвестиційній діяльності», узагалі ототожнює це поняття з інвестиційною політикою й інвестуванням [3, с. 129-130]. Із таким підходом навряд чи можна погодитися. Оскільки інвестиційна (й інша) політика реалізується за допомогою інвестиційної (й іншої) діяльності. Інвестиційну діяльність не можна ототожнювати з інвестуванням, бо інвестування – це вже процес безпосередньої реалізації інвестиційних ресурсів. Але їх насамперед необхідно мобілізувати, а далі – управляти процесом інвестування, щоб забезпечити відповідний ефект. Разом із тим, варто погодитися, що основною складовою інвестиційної діяльності, дійсно, є сам процес інвестування.

Таким чином, не варто досить вузько підходити до характеристики інвестиційної діяльності тільки з позиції інвестування, оскільки інвестування – це лише одна форма прояву інвестиційної діяльності, це реалізація інвестиційних ресурсів. І хоча без інвестування інвестиційна діяльність неможлива, усе ж обмежувати ним сутність інвестиційної діяльності неправомірно. Тому можна говорити про інвестиційну діяльність у широкому й вузькому значеннях слова. У широкому значенні слова – це комплексна діяльність, починаючи від мобілізації інвестиційних ресурсів і закінчуючи одержанням ефекту, а у вузькому – це власне інвестування.

Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності [4], поняття «інвестиційна діяльність» визначається ширше, а саме як діяльність, пов'язана з придбанням і реалізацією необоротних активів, а також із здійсненням фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Бульбах Н. пропонує розглядати інвестиційну діяльність як процес взаємодії тих, хто пропонує гроші (хто має тимчасово вільні гроші), із тими, хто пред'являє попит (хто має потребу), у рамках якого і приймаються інвестиційні рішення. Обидві сторони зустрічаються або безпосередньо, або на фондових чи фінансових ринках [5]. Чорна М. концентрується на об'єктивних аспектах інвестиційної діяльності як процесу, визначаючи, що інвестиційна діяльність підприємства є об'єктивним процесом, що має певну логіку розвитку відповідно до властивих йому закономірностей, та відіграє важливу роль у розвитку підприємства, починаючи з визначення

інвестиційної політики та інвестиційної стратегії, які підприємство формує самостійно, виходячи з цілей свого стратегічного розвитку [6].

Таким чином, окремі вчені під час тлумачення інвестиційної діяльності іноді ототожнюють її з поняттям «інвестиційний процес», яке, зазвичай, пов'язується з обґрунтуванням і реалізацією реальних інвестиційних проектів (об'єктів реального інвестування, запланованих до реалізації у формах придбання, реконструкції, розширення, нового будівництва тощо, які обґрунтовані бізнес-плануванням) [7, с. 39].

Спираючись на наведені підходи до визначення сутності поняття «інвестиційна діяльність», можна зробити висновок про те, що інвестиційна діяльність включає в себе такі складові елементи формування та використання капіталу: накопичення, внутрішній та зовнішній рух капіталу, власне інвестування [8, с. 248]. Але при цьому слід наголосити, що інвестиційна діяльність має значно більше економічне й соціальне навантаження, ніж отримання прибутку, оскільки є фактором розширеного відтворення та ліквідації диспропорцій у розвитку економіки [9, с. 28]. Також інвестиційна діяльність, як єдність процесів вкладення ресурсів і отримання потоку доходів у майбутньому, може виникнути й ефективно здійснюватися на основі зрівноваження інвестиційного попиту та інвестиційної пропозиції, що досягається за допомогою інвестиційного ринку [10, с. 80].

Виходячи з вищезазначеного та погоджуючись із думкою Н. Хрущ та Н. Шевчишиної [11], інвестиційну діяльність можна представити таким чином:

- у широкому розумінні інвестиційна діяльність – це діяльність, пов'язана із вкладенням засобів (коштів) в об'єкти інвестування з метою отримання позитивних результатів (дохід/ефект).

- у вузькому розумінні інвестиційна діяльність (інвестування) – це процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення.

- загалом інвестиційна діяльність – сукупність процесу вкладення інвестиційних ресурсів та процесу отримання позитивних результатів у майбутньому.

Із таких позицій цілком справедливим здається визначення категорії «інвестиційна діяльність» Законом України [12, с. 2] як сукупності практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій. Не виникає сумніву, що такий підхід є цілісним і завершеним, але для застосування на мікрорівні, на наш погляд, це тлумачення виявляється занадто загальним і не розкриває повністю зміст розглянутого поняття.

Ширше трактування інвестиційної діяльності як сукупності економічних операцій, що характеризують рух довгострокового вкладення капіталів, та призначених для створення, розширення,

реконструкції, модернізації, технічного переозброєння підприємств, об'єктів підприємницької діяльності [13, с. 334]. У зв'язку з тим, що в економічній літературі переважає характеристика інвестиційної діяльності як комплексу заходів і дій фізичних та юридичних осіб, що вкладають власні засоби з метою одержання прибутку, наша позиція щодо інвестиційної діяльності як виду економічної, підприємницької діяльності співставляється із загальноприйнятою точкою зору.

У такому контексті слід зазначити, що фундаментальна роль інвестиційної діяльності під час розвитку підприємства полягає в дослідженні й виявленні резервів, а також у розробці науково обґрунтованих проєктів із метою їх подальшого ефективного використання. Уже це передбачає, що інвестиційна діяльність являє собою насамперед формулювання самої ідеї, мети інвестування. У зв'язку з цим постає питання про напрям інвестування. Далі необхідно вирішити проблему пошуку інвестиційних ресурсів. Потім варто вибрати об'єкт інвестування, розглянути варіанти інвестиційної привабливості об'єктів, прорахувати можливі ефекти й тощо. Нарешті, треба вступити у відносини з інвесторами й тими, хто буде реалізувати інвестиційний проєкт. Очевидно, що весь ланцюжок визначених дій і являє собою інвестиційну діяльність. Отже, можна говорити про те, що інвестиційна діяльність – це система економічних (виробничих) відносин.

Таким чином, інвестиційну діяльність підприємства можна розглядати як два етапи: на першому відбувається створення (залучення) джерела (капіталу), на другому безпосередньо здійснюється вкладення джерела в майновий об'єкт.

Відповідно до логіки результатів нашого дослідження сутності поняття «інвестиційна діяльність» виходимо з того, що це:

- по-перше, вид економічної та підприємницької діяльності;
- по-друге, процес вкладення ресурсів і отримання потоку доходів;
- по-третє, це система економічних (виробничих) відносин;
- по-четверте, підгрунтя економічного розвитку підприємства.

Об'єктами інвестиційної діяльності є будь-які не заборонені законом до використання фінансові вкладення в новостворені та модернізовані основні засоби, цінні папери, цільові грошові вкладення (внески в науково-технічну продукцію, права та інтелектуальні цінності, майнові права тощо [14, с. 605].

До суб'єктів інвестиційної діяльності відповідно до вищезазначеного закону (стаття 5) віднесені інвестори й учасники.

Суб'єкти інвестиційної діяльності є саме тими особами, що планомірно здійснюють моніторинг економічної ситуації в країні, стану інвестиційного ринку тощо з метою визначення пріоритетних

напрямів інвестування та доцільності реалізації інвестиційних проєктів на всіх стадіях їх здійснення з позицій як потенційного інвестора, так і учасника інвестиційної діяльності. Інвестори є суб'єктами інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладання власних, позикових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України й інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

Формування інвестиційних ресурсів забезпечує фінансування інвестиційної діяльності підприємства і входить у систему стратегічних цілей його розвитку. Для забезпечення ефективного управління цим процесом розробляється стратегія формування інвестиційних ресурсів з різних джерел відповідно до потреб розвитку підприємства.

Управління інвестиційною діяльністю – це процес управління всіма аспектами інвестиційної діяльності суб'єкта підприємництва [15, с. 10].

Оскільки основною метою управління інвестиційною діяльністю є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства на окремих етапах його розвитку, що в кінцевому підсумку набуває конкретного вираження в максимізації ринкової вартості підприємства та підвищенні добробуту його власників у поточному та майбутніх періодах, то в процесі реалізації цієї мети інвестиційна діяльність спрямовується на вирішення завдань розвитку економіки підприємства.

Основні завдання управління інвестиційною діяльністю тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. Зокрема, забезпечення високих темпів розвитку підприємств можна досягти як шляхом вибору і здійснення високоприбуткових інвестиційних проєктів, так і прискоренням реалізації інвестиційних програм. У свою чергу максимізація чистого прибутку від інвестиційної діяльності може супроводжуватися і значним підвищенням інвестиційних ризиків, звідси випливає необхідність оптимізації цих показників. Зрештою, мінімізація інвестиційних ризиків одночасно є необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства у процесі здійснення інвестиційної діяльності.

Зміст управлінського аспекту інвестиційної діяльності підприємства слід розглядати з позиції основних функцій управління, завдяки яким здійснюється взаємодія між суб'єктом і об'єктом: планування, організації, мотивації та контролю. Узгодження функцій досягається координацією, а їх виконання орієнтоване на реалізацію головної мети та системи основних завдань інвестування. Технологію

управління інвестиційною діяльністю, тобто процедури його здійснення, аналогічно до технології управління взагалі, можна розглядати з позиції циклічного процесу, що складається з трьох основних етапів, зв'язаних у просторі та часі: інформаційного, який охоплює збирання, передачу, обробку, аналіз і збереження релевантної інформації; логіко-розумового, на якому відбувається розробка і прийняття інвестиційних рішень, та організаційного, змістом якого є організація виконання інвестиційних рішень [16]. Інтеграція зазначених сутнісних сторін інвестиційного менеджменту полягає в тому, що його функції являють собою взаємопов'язаний та взаємозалежний комплекс видів робіт, що виконуються, відповідаючи на питання, що робити, а процедури – цикл управління, указуючи, як робити, тобто конкретні форми реалізації цих робіт, способи та прийоми, що мають забезпечити досягнення встановлених цілей.

Система управління інвестиційною діяльністю реалізує свою головну мету й основні завдання шляхом виконання певних функцій, які діляться на дві головні групи: функції управління інвестиційною діяльністю як управляючої системи (ці функції є складовими частинами будь-якого процесу управління незалежно від виду діяльності підприємства, його організаційно-правової форми, розміру, форми власності – у теорії управління їх називають загальними) і функції управління інвестиційною діяльністю як спеціальної галузі управління підприємством (їх склад визначається конкретним об'єктом певної управляючої системи – теорія управління розглядає ці функції як специфічні).

У групі загальних функцій управління інвестиційною діяльністю основними такі: розробка інвестиційної стратегії підприємства; створення організаційних структур, що забезпечують прийняття й реалізацію управлінських рішень за всіма аспектами інвестиційної діяльності підприємства; формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів інвестиційних рішень; здійснення аналізу різних аспектів інвестиційної діяльності підприємства; здійснення планування інвестиційної діяльності підприємства за основними її напрямками; розробка дієвої системи стимулювання реалізації управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності; здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень у сфері інвестиційної діяльності. У групі специфічних функцій управління інвестиційною діяльністю виділяють: управління реальними інвестиціями; управління фінансовими інвестиціями; управління формуванням інвестиційних ресурсів. Кожна з цих функцій може бути конкретизована з урахуванням специфіки інвестиційної діяльності окремих підприємств. Під час здійснення такої

конкретизації на кожному підприємстві може бути побудована багаторівнева функціональна система управління інвестиційною діяльністю.

Таким чином, інвестиційну діяльність підприємства можна формалізувати як складну відкриту динамічну систему, оскільки їй притаманні всі основні особливості останньої, а саме: цілісність, відносна відокремленість від оточуючого середовища, пов'язаність із ним, структурованість, багатоаспектність, цілеспрямованість тощо. Використовуючи методологію системного підходу, інвестиційну діяльність можна подати у вигляді моделі відкритої системи (рис.), входом якої є інвестиції, інвестиційні ресурси, інвестиційні рішення, а виходом – результат їх реалізації (соціально-економічний розвиток підприємства).

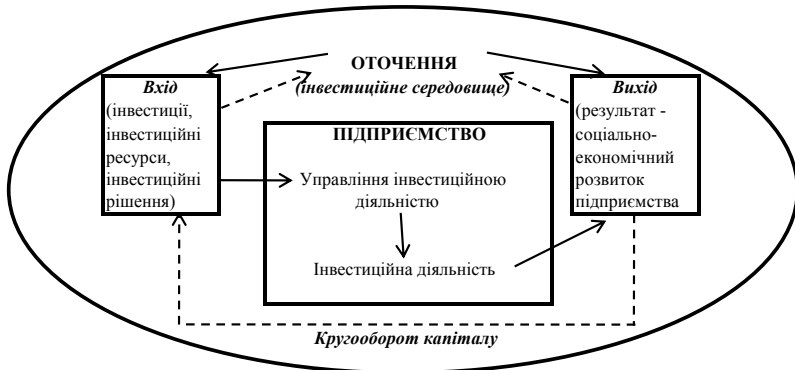

Рисунок – Модель системи інвестиційної діяльності

Висновки. Дослідження підходів до визначення сутності та теоретичних аспектів управління інвестиційною діяльністю на підприємстві дало підставу для висновку про те, що інвестиційна діяльність – це вид господарської діяльності, пов'язаний із витратами певних ресурсів (землі, грошей, людського капіталу); інвестиційну діяльність варто розглядати не тільки з позиції безпосереднього інвестування ресурсів, але з позиції організації процесу інвестування; цим процесом необхідно управляти; без інвестиційної діяльності неможливий розвиток економіки підприємства.

Список літератури

1. Белый А. Состояние и перспективы инвестиционной деятельности в угольной промышленности Донецкой области / А. Белый // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2002. – Ч. 1. – С. 9–11.
2. Мацука В. Методы регулирования международной инвестиционной деятельности на национальном уровне / В. Мацука // Проблемы развития

внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2002. – Ч. 2. – С. 421–423.

3. Соколов Г. Активизация инвестиционной деятельности на предприятиях угольного машиностроения / Г. Соколов // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк: ДонНУ, 2002. – Ч. 1. – С. 129–133.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» : положення Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. – № 0391.

5. Бульбах Н. В. Форми державного регулювання інвестиційної діяльності / Н. В. Бульбах // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2005. – № 1. – С. 41–45.

6. Чорна М. В. Формування ефективної інвестиційної політики підприємства : монографія / М. В. Чорна, С. В. Глухова. – Х. : ФО-П Шейніна О.В., 2010. – 210 с.

7. Черваньов Д. М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємств : навч. посіб. / Д. М. Черваньов. – К. : Знання-Прес, 2003. – 622 с.

8. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності / М. П. Черваньов. – К. : Алерта, 2003. – 338 с.

9. Денисенко М. Можливості активізації інвестування у сучасних умовах / М. Денисенко // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 28–32.

10. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посібник / А. П. Дука. – К. : Каравела, 2007. – 424 с.

11. Хрущ Н. А. Формирование инвестиционной стратегии в системе перспективного управления инвестиционной деятельностью предприятия / Н. А. Хрущ, Н. В. Шевчишина // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2006. – С. 574–580.

12. Про інвестиційну діяльність : Закон України станом на 10 лютого 2005 року / Верховна Рада України. – Офіційне видання. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 18 с.

13. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні : навч. посібник / А. С. Музиченко. – К. : Кондор, 2005. – 406 с.

14. Економічна енциклопедія / відп. ред. С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – 847 с.

15. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент : навч. посібник / В. Г. Федоренко. – К. : МАУП, 1999. – 184 с.

16. Колпаков В. М. Теория и практика принятия управленческих решений / В. М. Колпаков. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.

Отримано 01.08.2013. ХДУХТ, Харків.

© Т.С. Пічугіна, Л.Д. Забродська, 2013.